

## SECTION 1. FLORA AND VEGETATION

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-541-9-1>

### LYSKIVKA MOUNTAIN – A NATURAL AND HISTORICAL HERITAGE AND AMULET OF THE BUSHA STATE HISTORICAL AND CULTURAL RESERVE (MOHYLIV-PODILSKYI DISTRICT, VINNYTSIA REGION, UKRAINE)

### ГОРА ЛІСКІВКА – ПРИРОДНИЧО-ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА ТА ОБЕРІГ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «БУША» (МОГИЛІВ-ПОДІЛЬСЬКИЙ Р-Н, ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ, УКРАЇНА)

**Zakharchuk I. V.**

*Director  
State Historical  
and Cultural Reserve “Busha”  
Busha, Vinnytsia region, Ukraine*

**Захарчук І. В.**

*директор  
Державний історико-культурний  
заповідник “Буша”  
с. Буша, Вінницька область, Україна*

**Shynder O. I.**

*Candidate of Biological Sciences,  
Senior Research Officer  
M. M. Gryshko National Botanical  
Garden of the National Academy  
of Sciences of Ukraine  
Kyiv, Ukraine*

**Шиндер О. І.**

*кандидат біологічних наук, старший  
науковий співробітник  
Національний ботанічний сад  
імені М. М. Гришка  
Національної академії наук України  
м. Київ, Україна*

**Chorna H. A.**

*Candidate of Biological Sciences,  
Associate Professor at the Department  
of Biology and Methods of its Teaching  
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical  
University  
Uman, Cherkasy region, Ukraine*

**Чорна Г. А.**

*кандидат біологічних наук,  
доцент кафедри біології та  
методики її навчання  
Уманський державний педагогічний  
університет імені Павла Тичини  
м. Умань, Черкаська область,  
Україна*

На початок 21 ст. степові екосистеми збереглися в Україні лише фрагментарно, здебільшого у пересіченій місцевості, на схилах із високою крутизною, що фізично не могли бути розорані. В умовах нинішньої війни, яка нещадно руйнує не лише людські долі та країну,

а і природні екосистеми, особливої цінності набувають вцілілі ділянки зі степовою рослинністю, зокрема, на території Поділля, де ще з епохи енеоліту зародилась давня хліборобська цивілізація. В наддністрянській частині Вінницької області на сьогоднішній день є ціла низка природно-заповідних об'єктів різного рангу, зокрема РЛП «Мурафа», але їх топографічно-просторове охоплення цінних природних територій залишається недостатнім і не відповідає сучасним вимогам розбудови національної природоохоронної мережі [1, 2]. У зв'язку з цим, перспективною щодо заповідання і природно цінною визнана степова ділянка в околиці с. Буша Ямпільської територіальної громади Могилів-Подільського району Вінницької області. На цій ділянці із місцевою назвою гора Лисківка на підвищенні у межиріччі Мурафи та її притоки Бушанки збереглися степові біотопи із рідкісними видами та угрупованнями степової рослинності.

1. За фізико-географічним районуванням ця територія перебуває в межах Придністровсько-Східноподільської височинної області Правобережного Лісостепу. Поверхня ділянки досить пересічена, перепад висот становить від 99 до 165 м н.р.м. Ґрунти переважно чорноземи неглибокі з високим вмістом карбонатів, материнською породою є вапнякові поклади, які подекуди відслонюються на поверхні у вигляді жорстви.

2. Довгий час ділянка використовувалася для сінокосіння і випасання худоби, але на ній зберігся демутаційно змінений, але з природною структурою та видовим складом степовий трав'яний рослинний покрив. Найкраще ця рослинність представлена фрагментами біотопів петрофітних степів подільського типу з характерними видами – співдомінантами: *Cleistogenes serotina*, *Koeleria macrantha* і *Thinopyrum intermedium*, – та асектаторами: *Centaurea stoebe*, *Euphorbia cyparissias*, *Euphorbia stepposa*, *Inula ensifolia*, *Leontodon hispidus*, *Potentilla canascens*, *Salvia verticillata*, *Scabiosa ochroleuca*, *Stachys recta*, *Teucrium montanum* і *T. polium*.

3. Інша група видів росте у фрагментах біотопів типових лучних степів із домінуванням злаків: *Bromus inermis*, *Festuca rupicola*, *Stipa capillata* і *Thinopyrum intermedium*, – та участю різнотрав'я: *Agrimonia eupatoria*, *Centaurea apiculata*, *Filipendula vulgaris*, *Galium verum*, *Knautia arvensis*, *Securinega varia*, *Teucrium chamaedrys*, *Trifolium montanum*. Загальне проєктивне покриття досягає 90 %. На окремих ділянках наявна степова чагарникова рослинність з участю *Caragana frutescens*, *Cornus australis*, *C. sanguinea*, *Prunus spinosa* subsp. *dasyphylla*. Подекуди на ділянці виражена синантропна деревно-чагарникова сукцесія, внаслідок чого формується підріст неаборигенних і часто інвазійних видів: *Elaeagnus angustifolius*, *Lycium*

*barbatum*, *Malus domestica*, *Pinus nigra*, *Prunus cerasifera*, – подальше поширення яких може становити загрозу степовому покриву.

4. Серед рідкісних видів флори з Червоної книги України на ділянці виявлені: *Allium sphaeropodum* (цибуля круглоніжкова), *Stipa capillata* (ковила волосиста) і *S. pennata* (ковила пірчаста). З регіонально-рідкісних рослин відмічені: *Aster bessarabicus* (айстра степова), *Galium tyracium* (підмаренник дністровський), *Inula helenium* (оман високий), *Leopoldia temiflora* (леопольдія тонкоквіткова), *Muscari neglectum* (гадюча цибулька непомітна), *Phlomis tuberosa* (залізник бульбистий), *Salvia aethiops* (шавлія ефіопська), *Veronica orchidea* (вероніка орхідна). До Зеленої книги України занесені угруповання формації ковила волосистої *Stipeta capillatae*. До Резолюції 4 Бернської конвенції відноситься біотоп E1.2 *Perennial calcareous grassland and basic steppes* – це степове оселище на даній території займає найбільшу площу.

Наявність природного степового травостою із багатим флористичним складом має важливу екологічну та економічну цінність. Велика кількість квітучих рослин навесні та влітку приваблює значну кількість комах-запилювачів, які у міжсезоння мігрують по навколишніх угіддях і здійснюють там запилення дикорослих та культивованих рослин. Також, у травостої наявні лікарські рослини, котрі можуть джерелом для заготівлі сировини, зокрема: звіробій звичайний, чебрець Маршаллів, суніці рівнинні, материнка та ін.

Культурна цінність ділянки сформована внаслідок її безпосереднього залучення до соціально-культурного простору с. Буша і попередніх поселень на цьому місці в історичному минулому. Примітною особливістю даної ділянки є її досить збережені лісостепові риси природного середовища, яке в минулому було територією розселення наших предків, зокрема, трипільців. Тому охорона наявного природного ландшафту є важливою справою у збереженні пам'яті родоvodu українців. Поруч збереглося козацьке середньовічне кладовище, яке датують XVII–XVIII ст. В центральній частині ділянки наявні кілька алтарів, які вважаються місцями сили і використовуються у священнодіях. Загалом, територія гори Лисківка є невід'ємною складовою природничо-історичного комплексу частиною комплексу Бушанського Державного історико-культурного заповідника «Буша».

Дана ділянка є дуже мальовничою, а в окремі часи року, коли масово цвіте степове різнотрав'я, на ділянці формуються дуже привабливі різноколірні аспекти степової рослинності. Тут проводяться еколого-виховні екскурсії, перспективним є екологічний туризм. Задля раціонального ознайомлення з місцевою природою доцільним є залучення ділянки до наявної мережі екологічних стежок та облаштування

їх інформаційними стендами, на яких буде зазначена загальна інформація про рослини й тварин.

Таким чином, урочище гора Лисківка має досить високі фітосозологічні показники, і його рослинний покрив заслуговує на збереження та охорону. Довготривале невиснажливе господарювання тут дозволяло отримувати важливі екосистемні послуги з місцевих біотопів, тож довгий час природне біорізноманіття урочища успішно співіснувало з місцевою громадою та історико-культурним заповідником. Але несподівано потреба заповідання гори Лисківки набула важливого соціально-економічного значення для місцевої громади, оскільки територію гори класифікували як родовище вапняків (2000–2007 рік) і у березні 2024 р. за участі чиновників Держгеонадр було здійснено продаж даної ділянки на аукціоні з метою її розробки. Це поставило громаду та історико-культурний заповідник перед безнадійними перспективами створення тут вапнякового кар'єру. Шляхом протидії цьому процесу було заповідання даної території, для чого навесні і влітку 2024 р. були проведені її додаткові ботанічні дослідження, зокрема, картографовано види рослин із Червоної книги України, оцінено стан їх популяцій, вивчено стан і структуру рослинного покриву. На основі дослідження було підготовлено наукове обґрунтування про віднесення ділянки на горі Лисківка (кадастровий номер 0525680800:04:001:0111) до природно-заповідного фонду в категорії ландшафтний заказник місцевого значення. Площа проєктованого заказника – 67,001 га, географічні координати ділянки – 48.342085° N, 28.108511° E. Цей проєкт був підтриманий власником земельної ділянки – Ямпільською ОТГ.

На черговій сесії Вінницької обласної ради 31 січня 2025 р. було ухвалено рішення про оголошення заказника, що символізувало єдність зусиль влади та місцевої громади у відстоюванні чистого довкілля і повноцінного збереження природної та Бушанської історично-культурної спадщини. Набуття охоронного статусу територією гори Лисківка дозволить зберегти цінне біорізноманіття, рідкісні рослини та степові фітоценози, сприятиме подальшому функціонуванню екосистемних процесів, стане платформою для екологічної освіти та розвитку зеленого туризму у регіоні.

### Література:

1. Ворона Є. І., Куземко А. А., Яворська О. Г. Фітосозологічна характеристика ключових територій місцевої екомережі для гряди вапнякових відслонень у Вінницькій області. *Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження*

рослин : матеріали V Міжнародної конференції (25–28.06.2018., м. Херсон). С. 161–164.

2. Яцентюк Ю. В. Національні природні ядра екомережі Вінницької області. *Український географічний журнал*, 2011. №2. С. 48–52.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-541-9-2>

**SEASON RHYTHM OF DEVELOPMENT OF RARE SPECIES  
OF THE CARYOPHYLLACEAE *EX SITU*  
IN THE DENDROPARK «OLEXANDRIA»**

**СЕЗОННИЙ РИТМ РОЗВИТКУ РАРИТЕТНИХ ВИДІВ РОДИНИ  
CARYOPHYLLACEAE В УМОВАХ *EX SITU* ДЕНДРОПАРКУ  
«ОЛЕКСАНДРІЯ»**

**Kalashnikova L. V.**

*Candidate of Biological Sciences,  
Senior researcher  
State dendrological park "Olexandria"  
of the National Academy of Sciences  
of Ukraine  
Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine*

**Калашнікова Л. В.**

*кандидат біологічних наук, старший  
науковий співробітник  
Державний дендрологічний парк  
«Олександрія» Національної академії  
наук України  
м. Біла Церква, Київська область,  
Україна*

**Doroshenko Ju. V.**

*Senior Engineer  
State dendrological park "Olexandria"  
of the National Academy of Sciences  
of Ukraine  
Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine*

**Дорошенко Ю. В.**

*провідний інженер  
Державний дендрологічний парк  
«Олександрія» Національної академії  
наук України  
м. Біла Церква, Київська область,  
Україна*

**Soloshenko V. S.**

*Junior researcher  
State dendrological park "Olexandria"  
of the National Academy of Sciences  
of Ukraine  
Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine*

**Солошенко В. С.**

*молодий науковий співробітник  
Державний дендрологічний парк  
«Олександрія» Національної академії  
наук України  
м. Біла Церква, Київська область,  
Україна*

На Міжнародному ботанічному конгресі у Мельбурні були оновлені завдання Глобальної стратегії по збереженню рослинного різноманіття